

Esther Garcia Fransioli

Godišnji izvještaj o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine

Sadržaj

Sažetak	2
Uvod	4
1. Obrazovanje i ekonomska participacija žena	5
2. Socijalna isključenost	6
2.1. Romkinje	6
2.2. Žene sa invaliditetom	8
2.3. Izbjeglice i interno raseljene osobe	9
2.4. Seksualne radnice i ovisnice o opojnim drogama	9
2.5. Lezbejke, biseksualne i transeksualne žene	10
3. Političko učešće žena i javni život	11
4. Nasilje nad ženama i djevojčicama, nasilje u porodici	13
5. Ratno seksualno nasilje	15
6. Trgovina ljudima	17
PREPORUKE	19
O autorici	20

Sažetak

Žene u Bosni i Hercegovini se još uvijek suočavaju sa diskriminacijom i sa nejednakim mogućnostima pri pristupanju i ostvarivanju svojih prava u odnosu na muškarce. Formalno zakonodavstvo i javne politike koje se odnose na zaštitu prava žena u Bosni i Hercegovini znatno su se poboljšale tokom proteklih godina. Kreiran je Zakon o ravnopravnosti polova (2003. i 2009. godina sa usklađenom verzijom iz 2010. godine), te novi Gender akcioni plan (2013. - 2017.) na državnom nivou (usvojen u septembru 2013. godine); rodna kvota od 40% uvedena je u Izborni zakon BiH (april 2013.), a kreirane su i nove odredbe na entitetskim nivoima i javnim politikama za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici. Uz sve ovo, Bosna i Hercegovina je potpisala i ratificirala sve važnije međunarodne dokumente iz oblasti ljudskih prava žena, uključujući i Konvenciju Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istambulska konvencija) 2013. godine. Međutim, istinske promjene u praksi su veoma spore; žene ostaju bez mogućnosti uživanja ljudskih prava kako u privatnoj tako i u javnoj sferi, a dijalog i partnerstvo između vlade i nevladinih organizacija za unapređivanje i zaštitu ljudskih prava i dalje su daleko od zadovoljavajućeg.

Prisutan je ozbiljan problem nejednakosti utemeljenih na rodu i diskriminacije žena pri pristupu tržištu rada koje se obično dešava u kombinaciji sa strukturalnim stereotipiziranjem i problemom neplaćenog rada koji neproporcionalno pogađaju žene. Trenutne strategije za zapošljavanje ne pristupaju ozbiljno pitanju učešća žena na tržištu rada tako da se ne dešava poboljšavanje koje bi trebalo doprinijeti smanjenju siromaštva. Svi ovi faktori odražavaju se na veoma nizak broj zaposlenih žena u 2013. godini: samo oko jedne trećine (37,3%) zaposlenih su žene, što znači da se u 2013. nije desio značajan napredak u odnosu na prethodne godine. Također, činjenica da postoji d037iuta više nezaposlenih žena sa unžierzitetstkom diplomom nego nezaposlenih muškaraca je alarmirajuća.

Imajući u vidu činjenicu da su porodiljski dodaci regulirani drugačije u različitim dijelovima BiH, te da postoje mjesta gdje žene nemaju pristup porodiljskim dodacima ili dobivaju otkaze nakon što ostanu trudne, može se zaključiti da je situacija po pitanju prava roditelja također stagnerala tokom 2013. godine.

U javnoj i političkoj sferi žene i dalje nisu dovoljno zastupljene; situacija je gora za žene koje pripadaju nekoj od grupa koje se suočavaju sa duplom diskriminacijom i koje su pod većim rizikom od socijalne isključenosti. Značajan problem se očituje u lošoj u037iezanosti i nedostatku sistematizacije kvalitati037inih i kvantitati037inih informacija o ovim grupama žena (tj. nisu dostupni podaci o ženama sa posebnim potrebama). Također, alarmirajuće je to što tokom 2013. godine potrebe žena nisu specifič-

tokom izbora u 2014. godini. Inicijative koje su se desile tokom 2013. godine su: uspostavljen je Klub parlamentarki Predstavničkog doma Federacije (mart 2013.), nekoliko NVO-a kreirali su Žensku platformu za ustavne promjene i rodne perspektive, a potpisan je i prvi Memorandum o razumijevanju za nadgledanje sprovođenja Akcionog plana UN rezolucije 1325 (oktobar 2013.). Rezultati ovih inicijativa će biti praćeni tokom narednih nekoliko godina.

Nasilje nad ženama i djevojčicama je i dalje ozbiljno pitanje u BiH. Za nadati se da će novi podaci iz oblasti nasilja u porodici, koji su dostupni od početka 2013. godine pružiti dobru osnovu za buduće mjere prevencije i intervencije nad žrtvama. Nalazi pokazuju da je gotovo polovina žena u BiH starijih od 15 godina najmanje jednom u životu bila žrtva neke vrste nasilja, te da su žene izložene izrazito visokom riziku od nasilja: prvo u njihovom neposrednom intimnom okruženju i odnosu sa partnerom i porodicom, a onda i u široj zajednici. Još jedan dugotrajan i ozbiljan problem u BiH jeste ratno seksualno nasilje nad ženama koje je prije 20 godina pretrpilo desetine hiljada žena. Ovim ženama je još uvijek potrebna pomoć, pogotovo u traženju pravde i reparaciji za proživljene traume.

U okviru posjete Specijalne predstavnice za seksualno nasilje i konflikt Generalnog sekretara UN-a u 2013. godini, potvrđeno je da je BiH napravila skandalozno malo napretka pri radu na ovim slučajevima, te da je potrebno da se razvije sveobuhvatni pristup za unaprjeđivanjem statusa i pozicije svih žena žrtava rata, uključujući borbu protiv stigme vezane za seksualno nasilje, te proširenje odredbi za kompenzaciju, podršku i mjere rehabilitacije, beneficije, kao i osiguranje jednakog pristupa takvim uslugama za sve žene žrtve bez obzira na njihovo mjesto stanovanja.

Kada govorimo o trgovini ljudima u toku je pitanje efikasne procedure identifikacije žrtava, naročito Romkinja i interno raseljenih žena koje su sve više pogođene ovim problemom. Nije se poboljšala ni saradnja između državnih institucija i nevladinih organizacija koje su angažovane na sprječavanju trgovine ljudima.

U ovom tematskom radu o ljudskim pravima pokušava se staviti naglasak na status prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine, kako bi se istakao dosadašnji napredak, te kako bi se naglasila marginalizacija i sistematska diskriminacija koju žene konstantno doživljavaju.

Ovaj rad sadrži informacije zasnovane na analizi sadržaja najrelevantnijih i skorih dokumenata koje su objavile vladine institucije, nevladine i međunarodne organizacije, nedavne podatke lokalnih i državnih istraživanja o ženskim pitanjima, te zapažanja sa terena.

Nalazi pokazuju da je gotovo polovina žena u BiH starijih od 15 godina najmanje jednom u životu bila žrtva neke vrste nasilja.

U ovom tematskom radu o ljudskim pravima pokušava se staviti naglasak na status prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine, kako bi se istakao napredak koji je učinjen do sada, te kako bi se naglasila marginalizacija i sistematska diskriminacija koju žene konstantno doživljavaju.

Uvod

Komitet za eliminaciju diskriminacije nad ženama (CEDAW) izdao je veliki broj preporuka u svom izvještaju iz 2013. godine, naglašavajući dva glavna pitanja: seksualno nasilje u ratu, te potrebu za postizanjem stvarnih jednakih mogućnosti za žene i muškarce na tržištu rada.

Potreban je širi institucionalni mehanizam za konstantni monitoring sprovođenja zakonodavstva i politika na polju prava žena.

U septembru 2013. godine Vijeće ministara je usvojilo novi Gender akcioni plan (GAP) za Bosnu i Hercegovinu (2013-2017.). Izazov će predstavljati sagledavanje implementacije novog GAPa, kao i načina alokacije fondova.

Značajan, ali ne i zadovoljavajući pomak koji se desio tokom 2013. godine se ogleda u činjenici da se za nijansu povećala pažnja koja se pridaje pitanjima žena. Vlada je podnijela i predstavila kombinovani četvrti i peti periodični izvještaj Komitetu za eliminaciju diskriminacije nad ženama (CEDAW)¹, a nevladine organizacije su već imale priliku da predaju svoj Alternativni izvještaj o stanju prava žena u BiH. Komitet je izdao veliki broj preporuka² na ove izvještaje stavljajući akcenat na dva problema koja su od posebnog značaja za prava žena u BiH:

- Postojanje potrebe za rješavanjem pitanja seksualnog nasilja u ratu, na primjer ubrzavajući primjenu Nacionalne strategije za ratne zločine;
- Postojanje potrebe da se dostigne stvarna jednakost između muškaraca i žena u pristupu tržištu rada, s posebnom pažnjom na grupe žena koje se nalaze u nepovoljnom položaju.

Iako su dijalog i partnerstvo između vlade i organizacija civilnog društva koje unapređuju i štite ljudska prava žena još uvijek na veoma niskom nivou, potpisan je memorandum o razumjevanju između koordinacionog odbora za monitoring sprovođenja Akcionog plana za implementaciju UNSCra u Bosni i Hercegovini i 13 nevladinih organizacija³ koji ojačava kreiranje platforme za saradnju, savjetovanje koordinaciju i razmjenu informacija između ključnih vladinih institucija i nevladinih organizacija koje rade na pravima žena i pitanjima vezanim za mir i sigurnost. Međutim, potreban je širi institucionalni mehanizam za stalni monitoring sprovođenja zakona i politika na polju prava žena, ali ovo bi trebalo da bude prepoznato kao bitan korak za uspješniju buduću saradnju.

U septembru 2013. godine, Vijeće ministara je usvojilo novi Gender akcioni plan (GAP) za Bosnu i Hercegovinu (2013-2017.)⁴. Ovaj strateški dokument iz oblasti rodne ravnopravnosti, koji je harmoniziran sa internacionalnim standardima i obavezama koje proizilaze iz potpisanih UN konvencija, Evropske unije i Vijeća Evrope, nadograđuje se na prethodni BiH GAP 2006-2011. U predstojećim godinama izazov će biti u tome da se vidi kako će se implementirati novi GAP, te kako će za tu svrhu biti alocirani fondovi.

Tradicionalni rodni stereotipi, običaji, kulturološke prakse i seksistički stavovi su još uvijek duboko ukorijenjeni u bh. društvu. Žene su primarno viđene kao negovateljice u porodici od kojih se očekuje da igraju sekundarnu ulogu u društvenom životu. Iako je BiH napravila značajan napredak kada je u pitanju zakonodavstvo za prevenciju diskriminacije žena, stvarna promjena tek treba da se desi, a to je promjena stavova i razumjevanja rodni uloga u bh. društvu na kojoj aktivno trebaju da rade muškarci i žene unutar vladinih institucija na svim nivoima vlasti. Istinska predanost podržci fundamentalnim i sistematičnim promjenama ciljanim

¹ Izvještaj dostupan na <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/cedaws55.htm>

² Zaključna zapažanja o kombinovanom četvrtom i petom periodičnom izvještaju za Bosnu i Hercegovinu. CEDAW komitet. 2013. Dostupno na: http://www.securitycouncilreport.org/atf/ct/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/cedaw_c_bih_co_4-5.pdf

³ Ujedinjene žene Banja Luka, Institut za razvoj mladih KULT, Medica Zenica, Žene ženama Sarajevo, Žene iz Bratunca, Horizonti Tuzla, Žena BiH Mostar, Žene s Une Bihać, Lara Bijeljina, Budućnost Modriča, Women Police Officers Network BiH, Sarajevo, Mreža žena Ministarstva unutrašnjih poslova RS Banja Luka, Vive Žene Tuzla

⁴ Novi Gender akcioni plan je dostupan na http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/media/vijesti/Documents/130517_GAP%20BiH%202012-2017_FV.pdf

na ostvarivanje ljudskih prava žena je još uvijek potrebna kako bi se ostvario napredak u postizanju ravnopravnosti spolova.

1. Obrazovanje i ekonomska participacija žena

Nivo obrazovanja populacije koja je sposobna za rad je nizak u odnosu na EU standarde, a nivo obrazovanja žena je posebno nizak. Iako su postignuta značajna dostignuća u visokom obrazovanju, čini se kako je BiH još uvijek daleko od EU standarda; ona postignuća koja su se desila tokom posljednjih godina tek trebaju da se pokažu u praksi, pogotovo među mladima koji postaju obrazovaniji od prethodnih generacija. Prema dostupnim podacima tokom 2013. godine u Agenciji za statistiku zabilježeno je da 21.6% žena (i 18.5% muškaraca) ima nizak nivo obrazovanja, tj. osnovno obrazovanje ili manje; 54.5% žena (66% muškaraca) je sa srednjim kvalifikacijama – srednja škola, dok je 23.9% žena (15% muškaraca) sa visokim obrazovanjem - univerzitetske diplome, masteri i doktorati.⁵ Rezultati prezentovani u MICS4 (Periodična anketa bazirana na višestrukim indikatorima 4)⁶ pokazuju da je većina žena (99%) i muškaraca (100%) u dobi od 15-24 u BiH pismeno; od žena koje u izjavi da im je osnovna škola bila najveći nivo obrazovanja 88% ih je moglo pročitati izjavu koja im je pokazana, dok je ovaj postotak bio veći kod muškaraca (98%).⁷ Na žalost, samo 68,9% Romkinja u dobi od 15-24 godina je pismeno.⁸

Obrazovanje je blisko povezano sa zaposlenjem: što je viši nivo obrazovanja to su veće šanse za pronalazak zaposlenja. Država prepoznaje problem nejednakosti zasnovane na rodu pri pristupu radu i zapošljavanju, strukturalnog stereotipiziranja i problema neplaćenog rada koji koji neproporcionalno utiče na žene. Na žalost, trenutne strategije na državnom i entitetskim nivoima nisu ozbiljno posvećene usvajanju mjera i programa koji su usmjereni na povećavanje konkurentnosti žena na tržištu rada i smanjenju rodnozasnovane diskriminacije pri zapošljavanju. Većina ovih programskih dokumenata se tiču žena općenito, često ih stavljajući među ranjive grupe.⁹ Stoga, nacionalna strategija za zapošljavanje postavlja kao cilj: “poboljšanje zapošljivosti žena i muškaraca, s naglaskom na ranjive skupine ljudi.” U cilju provedbe navedenog, ona se natječe za uvođenje programa za “samozapošljavanje mladih i žena u nepovoljnom položaju, s porednim olakšicama i drugim poticajnim mjerama kao što su savjetovanje i poslovni trening.”¹⁰

BiH još uvijek ima najniži nivo učešća žena u radnoj snazi Jugoistočne Evrope. Prema Anketi o radnoj snazi iz 2013. godine, žene čine 51.2% (1.330,432) aktivne radne snage u BiH, međutim, samo 37,3% zaposlenih osoba su žene.¹¹ Većina uposlenih žena rade u sektoru usluživanja (64.7%), zatim u poljoprivredi (19,2%) i industriji (16,2%).¹² Isti izvor ističe da je u 2013. godini nivo zaposlenja bio 26,5%

Prema dostupnim podacima tokom 2013. godine u Agenciji za statistiku zabilježeno je da 21.6% žena (i 18.5% muškaraca) imaju nizak nivo obrazovanja, tj. osnovno obrazovanje ili manje; 54.5% žena (66% muškaraca) je sa srednjim kvalifikacijama – srednja škola, dok je 23.9% žena (15% muškaraca) sa visokim obrazovanjem - univerzitetske diplome, masteri i doktorati.

Trenutne strategije na državnom i entitetskim nivoima nisu ozbiljno posvećene usvajanju mjera i programa koji su usmjereni na povećavanje konkurentnosti žena na tržištu rada i smanjenju rodnozasnovane diskriminacije pri zapošljavanju.

BiH još uvijek ima najniži nivo učešća žena u radnoj snazi Jugoistočne Evrope. Prema Anketi o radnoj snazi iz 2013. godine, žene čine 51.2% (1.330,432) aktivne radne snage u BiH, međutim, 37,3% nezaposlenih su žene.

5 Agencija za statistiku BiH. Anketa o radnoj snazi 2013. Dostupna na: http://www.bhas.ba/tematskibilteni/BHAS_Ars_BH_press.pdf

6 MICS je internacionalna anketa o domaćinstvima razvijena od strane UNICEFa

7 Multiple Indicator Cluster Survey 2011-2012.

8 Ibid.

9 3rd Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAWa i ljudskih prava žena u BiH (2010), dostupno na: <http://soc.ba/en/publications/other-publications/>

10 Ministarstvo civilnih poslova, Strategija za zapošljavanje u BiH (2010-2014).

11 Agencija za statistiku BiH: podaci iz Ankete o radnoj snazi. 2013.

12 Ibid.

Ostali oblici diskriminacije utiču na nivo ekonomskog učešća žena, prije svega činjenica da su prava na porodijski dodatak regulisana drugačije u različitim dijelovima BiH, kao i činjenica da isti nije uvijek plaćen, te da neke žene ostaju bez posla nakon što zatrudne.

za muškarce, a 29,0% za žene. Najveći broj nezaposlenih žena su one sa osnovnim i srednjim obrazovanjem. Značajna rodna razlika može biti posmatrana u obrazovnim strukturama nezaposlenih: 14,3% svih nezaposlenih žena imaju univerzitetsku diplomu, dok je taj postotak među muškarcima sa istim nivoom obrazovanja 7,2%.¹³ Ova činjenica vjerovatno djeluje obeshrabrujuće za žene pri odlučivanju za nastavak obrazovanja na postdiplomskim i doktorskim nivoima.

Ostali oblici diskriminacije utiču na nivo ekonomskog učešća žena, prije svega činjenica da su prava na porodijski dodatak regulisana drugačije u različitim dijelovima BiH, kao i činjenica da isti nije uvijek plaćen, te da neke žene ostaju bez posla nakon što zatrudne. U Federaciji BiH zakonodavstvo koje se tiče porodijskog dodatka se naslanja na zajednički okvir uspostavljen od strane Federalnog zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i porodice sa djecom, šireći se na individualno zakonodavstvo i propise kantona. Problem je da u nekim kantonima (kao što je Posavski kanton i Hercegovачko-neretvanski kanton) nemaju ni provizije niti budžet za materijalne dodatke za porodijske, dok u ostalim kantonima ove provizije nisu adekvatne i/ili izbalansirane, a podaci dobijeni od institucija su nejasni i loše obrađeni. Kao kompenzaciju za nedostatak ovih dodataka Posavski kanton je regulisao pomoć u iznosu od 400KM.¹⁴ Podaci iz 2011. i 2013. godine su veoma slični: novčane nadoknade su određene u osam kantona, sa izuzetkom dva prethodno spomenuta, dok su novčane nadoknade obezbjeđene nezaposlenim majkama u nekoliko kantona (osim u Tuzlanskom kantonu, Hercegovачko-neretvanskom kantonu i Kantonu 10). Razlika u 2013. godini u odnosu na 2011. je u većem broju nezaposlenih majki, trenda do kojeg je došlo ili zbog generalne povećane zaposlenosti (Posavski kanton) ili zbog većeg broja nezaposlenih žena koje rađaju (Zeničko-dobojski i Bosansko-podrinjski kanton).¹⁵ Ovo pokazuje da je u većini slučajeva porodijski dodatak niži od plata koje su zarađene na radu; uživanje ovog prava ovisi o mjestu boravka majke i o tome gdje su njeni doprinosi plaćeni. U suštini, proces izdavanja žalbi tokom porodijskog odsustva još uvijek nije harmoniziran, te postoje kantoni gdje ovo pravo uopšte nije zagarantovano.

2. Socijalna isključenost

I dok postoje višestruki oblici socijalne isključenosti žena u BiH, najučestaliji su oni prema Romkinjama, ženama sa invaliditetom, te interno raseljenim ženama. Lezbejke, biseksualne i transeksualne žene, ovisnice o opojnim drogama i seksualne radnice su još neke od grupa koje se također suočavaju sa visokim nivoima diskriminacije, te su alarmantno nevidljive u društvu.

2.1. Romkinje

pozicija Romkinja u bh. društvu je osobito teška i nije mnogo unapredovala tokom posljednjih godina, uprkos činjenici da je BiH usvojila (Revidirani) Akcioni plan za Rome u oblasti zapošljavanja, udomljavanja i zdravstvene skrbi za 2013-2016.

¹³ Ibid.

¹⁴ Prava za sve/ICVA: Izvještaj o isplaćivanju porodijskih naknada u kantonima FBiH, 2013. Nacrt.

¹⁵ Ibid.

Pozicija Romkinja u bh. društvu je osobito teška i nije mnogo uznapredovala tokom posljednjih godina, uprkos činjenici da je BiH usvojila (Revidirani) Akcioni plan za Rome u oblasti zapošljavanja, udomljavanja i zdravstvene skrbi za 2013-2016. godinu (decembar 2013.), te (Revidirani) Akcioni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma (2010.), kao i pridruživanje u Dekadi za socijalnu inkluziju Roma 2005-2015. godina.

Skoro 82% Romkinja je nezaposleno, 9% je radilo u neformalnom sektoru, a 7% je prošlo kako bi preživjele. Vrlo malo Romkinja je zaposleno u javnom sektoru (2-3%).

Potrebe romskih žena i djevojčica nisu posebno adresirane u "Akcionom planu Bosne i Hercegovine o obrazovnim potrebama Roma" niti u okvirnom dokumentu Bosne i Hercegovine za promociju obrazovanja.

U "Revidiranom akcionom planu za Rome u području zaposlenja, udomljavanja i zdravstvene zaštite za 2013-2016. godinu" Romkinje su uglavnom posmatrane kao majke sa bitnom ulogom u zdravlju njihove porodice i inkluziji romske djece u obrazovni sistem.

godinu (decembar 2013.), te (Revidirani) Akcioni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma (2010.), kao i pridruživanje u Dekadi za socijalnu inkluziju Roma 2005-2015. godina.

Generalno nizak nivo obrazovanja među Romkinjama, nivo njihove nezaposlenosti i patrijarhalni stav koji preovladava u romskim zajednicama, doprinosi njihovoj teškoj situaciji. Oko 90% Romkinja nema pristup zdravstvenom osiguranju, socijalnoj zaštiti ili zaposlenju.¹⁶ Romkinje su manje obrazovane i zaposlene od drugih žena u našoj državi, najviše zbog toga što odrastaju u tradicionalnim romskim zajednicama u kojima žene nisu osnažene, ali i zbog jake društvene diskriminacije s kojom se suočavaju. Romkinje su često podvrgnute ranim i plaćenim brakovima zbog njihovih tradicionalnih praksi i nedostatka konkretne državne zaštite. Rezultati objavljeni u MISC4 anketi iz 2013. godine, koja se odnosila na rane i prisilne brakove, ukazuju da je više od jedne trećine Romkinja u dobi od 15-19 godina trenutno vjenčano; 15% Romkinja u dobi od 20-49 se vjenča prije 15-te godine, a 48% prije 18. godine. Procenat udatih žena je bio veći kod onih bez formalnog obrazovanja (53%) u poređenju sa ženama sa srednjim i visokim obrazovanjem (20%).¹⁷ Čini se da je veoma malo napretka napravljeno na poboljšanju situacije romskih žena i djece koji i dalje trpe diskriminaciju i nasilje u porodici. Skoro 82% Romkinja je nezaposleno, 9% je radilo u neformalnom sektoru, a 7% je prošlo kako bi preživjele. Vrlo malo Romkinja je zaposleno u javnom sektoru (2-3%).¹⁸ Prema rezultatima studije o zaposlenju i samozaposlenju Romkinja,¹⁹ nezaposlenost i neaktivnost su preovladavajući problemi ovih žena, ali većina njih je izjavila kako su spremne da započnu svoj biznis i da prisustvuju određenim treninzima i obrazovnim programima.

Potrebe romskih žena i djevojčica nisu posebno adresirane u "Akcionom planu Bosne i Hercegovine o obrazovnim potrebama Roma"²⁰ niti u okvirnom dokumentu Bosne i Hercegovine za promociju obrazovanja: "Strateške upute za razvoj obrazovanja u Bosni i Hercegovini 2008-2015."²¹ Uz to, nisu izdvojena nikakva finansijska sredstva na državnom nivou u 2012-2013. godini koja bi podržala implementaciju ijedne mjere određene u "Revidiranom akcionom planu Bosne i Hercegovine o obrazovnim potrebama Roma." Međutim, nadležna ministarstva obrazovanja izdvajaju budžetske fondove, ali oni još uvijek nisu dovoljni da podrže upis, prisustvo i završavanje škola sve romske djece.²² U "Revidiranom akcionom planu za Rome u području zaposlenja, udomljavanja i zdravstvene zaštite za 2013-2016. godinu" Romkinje su uglavnom viđene kao majke sa bitnom ulogom u zdravlju njihove porodice i inkluziji romske djece u obrazovni sistem.

Na žalost, vladin diskriminatorni pristup prema ženama se ponavlja godinama kroz javne politke u BiH (npr. Strategija za rješavanje romskih pitanja u BiH iz 2005. godine). Organizacija Prava za sve već je u 2011. godini izvijestila o odgovoru domaćih institucija na nasilje u porodici nad Romkinjama, te izjavila da su rasprava

16 Kombinovani četvrti i peti periodični izvještaj za Bosnu i Hercegovinu za implementaciju CEDAWa.

17 Multiple Indicator Cluster Survey 2011-2012.

18 3rd Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAWa i prava žena u BiH (2010).

19 Udruženje Kali Sara: Zapošljavanja is samo-zapošljavanje među ženama (2011).

20 Akcioni plan je dostupan na http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Revidirani%20Akcioni%20plan%20Bosne%20i%20Hercegovine%20o%20obrazovnim%20potrebama%20Roma.pdf

21 Dostupno na <http://www.erisee.org/node/52>

22 Institutucija ombudsmana za ljudska prava BiH, ODIHR i OSCE misija za BiH: Specijalni izvještaj o statusu Roma u Bosni i Hercegovini. Dostupan na: http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2013121011144464eng.pdf

o politikama prema stanovništvu i “postizanje optimalne i održive stope nataliteta” kao preduslovi za sretno djetinjstvo romske djece vrlo zabrinjavajući. Kako navode, čini se da je veličina porodice najveća prepreka za ostvarivanje prava Romkinja i da bi žene sa manje ili bez djece uživale širi dijapazon prava ili bolji pristup njima. Insistiranje na programima koji ciljaju “promociju boljeg roditeljstva” je direktno kršenje ljudskih (reproduktivnih) prava Romkinja.²³ Uz to, Revidirani akcioni plan uvodi žene i djevojčice kao ciljnu grupu koja treba da se obrazuje o imovinskim/ stambenim pravima i ostalim temama bitnim za rodnu ravnopravnost.

2.2. Žene sa invaliditetom

Žene sa invaliditetom se susreću sa diskriminacijom na dnevnoj osnovi, kao žene i kao osobe sa invaliditetom. Obično im nedostaje adekvatno zdravstveno osiguranje i pristup uslugama, te su često socijalno izolirane. Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije procjenjuje se da bar 10% populacije u BiH posjeduje fizički, osjetilni, razvojni, mentalni ili emotivni tip invaliditeta, a da je 30% populacije pod direktnim ili indirektnim uticajem posljedica invaliditeta.

Kao što državna Agencija za ravnopravnost spolova i prepoznaje, žene sa invaliditetom su posebno ranjive zbog toga što su žrtve višestruke diskriminacije u bh. društvu, pogotovo u oblastima rada i zaposlenja, uprkos činjenici da je BiH usvojila Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom. Država nema posebne programe za zapošljavanje, re-edukaciju i rehabilitaciju žena sa invaliditetom, niti ima relevantnu statistiku, podatke ili posebne mjere za zaštitu žena sa invaliditetom u oblastima rada i zaposlenja.²⁴

Skoro dvije trećine osoba sa invaliditetom u BiH žive blizu ili ispod linije siromaštva. Jedna od većih prepreka je nedostatak statističkih podataka i informacija o širini, prirodi i karakteristikama osoba sa invaliditetom. Ne postoji centralni registar osoba sa invaliditetom, kao što nisu dostupni podaci o rodnoj segregaciji. Ova činjenica je osobito alarmantna ako imamo u vidu činjenicu da su žene sa posebnim potrebama češće žrtve nasilja u porodici. Zdravstvena zaštita je vrlo problematično područje, posebno zaštita reproduktivnog zdravlja, te briga i zaštita trudnih žena. Pored nedostatka prikladnih stolova za preglede žena u invalidskim kolicima, većina zdravstvenih radnika ca nisu obučeni za preglede i rad sa osobama sa invaliditetom.²⁵ Kao što je spomenuto u izvještaju nevladinih organizacija o Primjeni Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini, žene sa invaliditetom imaju problem sa dobivanjem starateljstva nad djecom nakon razvoda obzirom na društveno uvjerenje kako dijete treba da bude sa “zdravim” roditeljem, ignorišući najbolji interes djeteta čak i u slučajevima kada je otac nasilan, uzimajući zdravo za gotovo da su žene sa invaliditetom nesposobne za odgoj djeteta.²⁶ Najteži i najčešći oblici kršenja prava osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini su u polju socijalne zaštite, zdravstva, obrazovanja, pravilnog pristupa informacijama, rada i

Procjenjuje se da bar 10% populacije u BiH posjeduje fizički, osjetilni, razvojni, mentalni ili emotivni tip invaliditeta, a da je 30% populacije pod direktnim ili indirektnim uticajem posljedica invaliditeta.

23 Prava za sve. “Romkinje za život bez nasilja. Odgovor institucija za nasilje u porodici. Izvještaj dostupan na: http://pravazasve.ba/publikacije-bs/docs-bs/Romkinje_za_zivot_bez_nasilja-BH.pdf

24 Kombinovani četvrti i peti periodični izvještaj za Bosnu i Hercegovinu za implementaciju CEDAWa.

25 Anek 3. alternativnom izvještaju o implementaciji CEDAWa i prava žena u BiH (2013)

26 Prava za sve/ICVA: Izvještaj nevladinih organizacija. Primjena konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini. Juli 2013, dostupno na: <http://www.pravazasve.ba/publikacije-bs/docs-bs/izvjestaj-nevladinih-organizacija.pdf>

zaposlenja, te u oblasti organiziranih akcija za osobe sa invaliditetom. Čak i gdje postoje zakoni koji regulišu ovo područje, prisutna je očita diskriminacija u praksi.

2.3. Izbjeglince i interno raseljene osobe

Kada je u pitanju implementacija strategije iz 2010. godine za podršku povratnicima i interno raseljenim licima u njihove prijeratne domove, izostao je bilo koji oblik napretka. Čak niti nakon što je formirana nova vlada u februaru 2012.²⁷ Skoro jedna trećina interno raseljenih lica u BiH živi u domaćinstvima u kojima je žena glava porodice. Trenutno 7.500 ljudi živi u kolektivnim centrima i često su podložni višestrukim nesigurnostima vezanim za njihovo fizičko i mentalno zdravlje, dob i nedostatak osnove za izdržavanje ili podrške porodice kao i onemogućeni povratak zbog lične sigurnosti.²⁸ Anketa o stanju socijalne isključenosti povratnica²⁹ je pokazala da se žene povratnice suočavaju sa nizom problema vezanih za ostvarivanje svojih prava i osiguravanja održivog povratka. Postoji veoma malo mogućnosti za dobivanje stalnog zaposlenja, najviše zbog toga što se povratnici_e uglavnom vraćaju na mjesta koja su bila suštinski uništena tokom konflikta i gdje nije obnovljena infrastruktura. Žene povratnice su obično te koje zarađuju za hljeb, što ih stavlja u poziciju u kojoj, osim što moraju raditi kućne poslove, moraju zaraditi dohodak kojim bi prehranile porodicu.³⁰

Žene povratnice su obično te koje zarađuju za hljeb, što ih stavlja u poziciju u kojoj, osim što moraju raditi kućne poslove, moraju zaraditi dohodak kojim bi prehranile porodicu.

2.4. Seksualne radnice i ovisnice o opojnim drogama

Seksualne radnice i žene koje koriste opojne droge su velika, ali ekstremno marginalizirana i nevidljiva zajednica u Bosni i Hercegovini. Izložene su HIV-u i seksualno prenosivim bolestima, zlostavljanju i nasilju koje se dešava na osnovu više faktora, a koji se baziraju na diskriminaciji, socijalnoj isključenosti i kriminalizaciji. Većina seksualnih radnica i ovisnica o opojnim drogama u zemlji se suočava sa konstantnim i svakodnevnim kršenjima ljudskih prava, od strane državnih i ne-državnih aktera.³¹ Visoki nivo stigme, tabuiziranja i nelegalnosti seksualnog rada i ovisnosti o drogama doprinose kreiranju situacije u kojoj se seksualne radnice i ovisnice nalaze na marginama bh. društva.

Vlada nije poduzela nikakve mjere kako bi osigurala da ove populacije imaju jednak pristup zakonskoj zaštiti u slučajevima diskriminacije, nasilja ili njihovog prava na adekvatne uslove života.³² Osim toga, od 50 projekata neinstitucionalnih partnera koji su podržani u okviru Finansijskih mehanizama za podršku implementaciji Gender akcionog plana u BiH (FIGAP) nije podržan nijedan projekat koji je fokusiran na poboljšanje kvalitete života seksualnih radnica i/ili ovisnica o opojnim drogama.

Službena statistika o broju seksualnih radnica i ovisnica o opojnim drogama

27 Human Rights Watch. World Progress Report: Bosnia and Herzegovina 2013. Available at <http://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/bosnia-and-herzegovina>

28 MDG Progress Report in BiH 2013

29 Medica Zenica and TPO Foudacija. Analiza situacije: Socijalna uključenost povratnica. 2010.

30 četvrti i peti periodični izvještaj za Bosnu i Hercegovinu za implementaciju CEDAWa.

31 Udruženje PROI: Ranjive i nevidljive, Izvještaj o nasilju i diskriminaciji seksualnih radnica i žena koje koriste droge u BiH, 2013. Dostupno na: http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/BIH/INT_CEDAW_NGO_BIH_13145_E.pdf

32 Ibid.

Vlada nije poduzela nikakve mjere kako bi osigurala da ove populacije imaju jednak pristup zakonskoj zaštiti u slučajevima diskriminacije, nasilja ili njihovog prava na adekvatne uslove života. Osim toga, od 50 projekata ne-institucionalnih partnera koji su podržani u okviru Finansijskih mehanizama za podršku implementaciji Gender akcionog plana u BiH (FIGAP) nije podržan nijedan projekat koji je fokusiran na poboljšanje kvalitete života seksualnih radnica i/ili ovisnica o opojnim drogama.

u BiH nije dostupna. Općenito, postoji vrlo malo istraživanja o seksualnom radu i upotrebi droga u BiH, dijelom zbog stigme vezane za prodaju seksa i upotrebu droga. Odsustvo statistike i sistematsko praćenje stanja ljudskih prava seksualnih radnica i korisnika droge kreiralo je prepreke za razumijevanje stvarnog stanja i zanemarivanje direktnih pitanja ljudskih prava ovih kategorija u nacionalnim izvještajima o ljudskim pravima.³³ Prema jedinoj studiji koja je stavila fokus na nasilje nad seksualnim radnicama, 85% njih su bile izložene jednoj ili više vrsta nasilja (psihičkog, fizičkog i seksualnog). Najčešći počinitelji nasilja su muževi/partneri, klijenti, članovi porodice i makroi. Četiri od pet seksualnih radnica je doživjelo psihičko nasilje, dvije od tri su doživjele fizičko nasilje, a tri od pet seksualnih radnica iskusi su seksualno nasilje. Svaka sedma seksualna radnica (16%) je pretrpjela napad oružjem.³⁴

2.5. Lezbejke, biseksualne i transeksualne žene

Ne postoje službeni podaci niti o lezbejkama, biseksualkama i transrodnim ženama ni o stanju njihovih ljudskih prava. Većina podataka dostupnih o kršenju ljudskih prava lezbejki, biseksualnih i transeksualnih (LBT) žena su prikupile nevladine organizacije zbog činjenice da vladine institucije i agencije, čak i one koje su angažovane na promociji ljudskih prava žena, nisu još uvijek pokazale interes za prikupljanjem podataka niti za zaštitu prava LBT žena.

Bh. vlasti zanemaruju prisustvo LBT žena ignorišući njihovo prisustvo u društvu. Posljedica ovoga je nevidljivost i odsustvo ovih žena iz javnog i socijalnog života. Vrlo je bitno istaknuti da je borba LBT žena u Bosni i Hercegovini u stvari borba za to da one budu ono što jesu – da izraze svoj rodni identitet i seksualnu orijentaciju apsolutno slobodno, a da ne dožive nikakve posljedice kao rezultat ovakvog izražavanja. To je borba za dostojanstvo, sigurnost i integritet.³⁵ Prema analizi rezultata istraživanja LGBT zajednice u Bosni i Hercegovini iz 2013. godine,³⁶ lezbejke u dobi od 20 do 30 godina su najviše izložene diskriminaciji i 74% njih je doživjelo neki oblik diskriminacije. Značajan broj biseksualnih žena iz iste dobne skupine (61%) je također doživjelo neki oblik diskriminacije.

Najčešći oblik diskriminacije LGBT osoba u BiH se dešava na institucionalnom nivou zato što zakoni BiH onemogućavaju vjenčavanje LGBT osoba kao i registrovanje vanbračnih zajednica, usvajanje djece, pristup socijalnom i zdravstvenom osiguranju partnera, nasljeđivanju imanja i svim pravima koja, bazirano na prepoznavanju životne zajednice (bračne ili vanbračne), uživaju heteroseksualni parovi. Diskriminacija LGBT osoba je obično motivirana njihovom seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom. Bitno je naglasiti da je u mnogim slučajevima diskriminacije ili nasilja dovoljno da osoba izgleda kao gej, transeksualna, kvir ili lezbejka da bi bila meta nasilja. Od outovanih lezbejki koje su učestvovala u ovom istraživačkom

³³ Ibid.

³⁴ Udruženje PROI: Anketa o zastupljenosti rodno-zasnovanog nasilja protiv seksualnih radnica u Bosni i Hercegovini. 2010. Dostupno na: http://ugproi.com/upload/file/research_results/PROI_report_GBV_against_SW_ENG.pdf

³⁵ 3. Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAWa i ljudskih prava žena u BiH (2010)

³⁶ J. Čaušević: Numbers of life. Analysis of the results of the research on needs of LGBT community in Bosnia-Herzegovina, SARajevski otvoreni centar, 2013, dostupno na: <http://soc.ba/numbers-of-life/>

Bh. vlasti zanemaruju prisustvo LBT žena ignorišući njihovo prisustvo u društvu

Prema analizi rezultata istraživanja LGBT zajednice u Bosni i Hercegovini iz 2013. godine, lezbejke u dobi od 20 do 30 godina su najviše izložene diskriminaciji i 74% njih je doživjelo neki oblik diskriminacije.

projektu njih 62,5 % su bile žrtva neke vrste nasilja.³⁷

3. Političko učešće žena i javni život

Prema Izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine iz 2013. godine,³⁸ jednaka zastupljenost postoji kada je jedan od rodova zastupljen sa 40% od ukupnog broja kandidata i kandidatkinja na listi (prije toga kvota je bila 33%). Trenutno, postotak žena u zakonodavnim i izvršnim vlastima na svim nivoima ostaje nezadovoljavajući, i uvedena kvota od 40% nije još uvijek dostignuta.

Ispitujući postotak žena na ministarskim pozicijama i u parlamentima, Bosna i Hercegovina može se porediti sa zemljama kao što je Saudijska Arabija i Kambodža, obzirom da je Vijeće ministara BiH sastavljeno ekskluzivno od muških članova, dok je zastupljenost žena u Parlamentu mnogo bolja.

Od 42 člana Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine 9 (21,4%) su žene,³⁹ dok od 15 delegata u Domu naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine 2 (13,3%) su žene.⁴⁰ Od 17 ministarskih stolica u Vladi Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) samo 1 je data (5,8%) ženi.⁴¹ Predstavnički dom FBiH Parlamenta sastoji se od 98 predstavnika od kojih su 22 (22,4%) žene,⁴² i Dom naroda Parlamenta FBiH broji 14 (24,1%) delegatkinja od ukupno 58.⁴³ Pozitivni primjeri su imenovanje 5 (31%) žena u Vladi Republike Srpske, kao i imenovanje prve premijerke Vlade Republike Srpske, izabrane u martu 2013.⁴⁴ Narodna skupština Republike Srpske broji 18 (21,7%) žena od ukupno 83 predstavnika.

Kao dio podrške procesa EU integracijama, uz podršku međunarodne zajednice, BiH je u proteklih nekoliko godina pokrenula niz reformi ciljanih na reformiranje oružanih i policijskih snaga, ustava i ostalih bitnih područja ekonomskog i političkog života. Žene su bile isključene iz ovih procesa i njihovi stavovi su ostali nevidljivi uprkos preporukama CEDAW Komiteta o tome kako bi žene trebale biti uključene u ove procese i uz nastavak javnog pritiska ženskih nevladinih organizacija ciljanih na političke vođe i predstavnike njihovih međunarodnih zajednica. Žene također imaju vrlo ograničen pristup i uticaj na stvaranje i implementaciju rodno osjetljivih politika i procesa reforme na nižim nivoima upravljanja u BiH, trend malog broja učešća žena u donošenju odluka i vođenju države je nastavljen.⁴⁵

Na entitetskom nivou, Klub parlamentarki FBiH je osnovan u martu 2013. godine. Od tada je ovaj klub političarki koje pripadaju različitim političkim grupama napravio značajan napor u organizacionom razvoju i uticaju u Parlamentu.

Ispitujući postotak žena na ministarskim pozicijama i u parlamentima, Bosna i Hercegovina može se porediti sa zemljama kao što je Saudijska Arabija i Kambodža, obzirom da je Vijeće ministara BiH sastavljeno ekskluzivno od muških članova, dok je zastupljenost žena u Parlamentu mnogo bolja.

Pozitivni primjeri su imenovanje 5 (31%) žena u Vladi Republike Srpske, kao i imenovanje prve premijerke Vlade Republike Srpske, izabrane u martu 2013.

Na entitetskom nivou Klub parlamentarki FBiH je osnovan u martu 2013. godine. Od tada je ovaj klub političarki koje pripadaju različitim političkim grupama napravio značajan napor u organizacionom razvoju i uticaju u Parlamentu.

37 Ibid

38 Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH (Službene novine BiH, broj 18/13), članovi 1 i 2

39 Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, predstavnici Predstavničkog doma, dostupno na: <https://www.parlament.ba/sadrzaj/poslanici/p/Archive.aspx?m=2&langTag=bs-BA&pril=b>

40 Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, delegati Doma naroda, dostupno na: <https://www.parlament.ba/sadrzaj/poslanici/d/Archive.aspx?m=2&langTag=bs-BA&pril=b>

41 Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, Ministarstva, dostupno na: <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/sastav%20vlade/index.php>

42 Federalni Parlament, predstavnici Predstavničkog doma, dostupno na: <http://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/bs/page.php?id=8>

43 Federalni Parlament, delegati Doma naroda, dostupno na: http://www.parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/bos/

44 Vlada Republike Srpske, Ministarstva, dostupno na: <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/ClanoviVlade/Pages/default.aspx>

45 3. Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAWa i ljudskih prava žena u BiH (2010)

Rad kluba i drugih žena u BiH pomaže u prenošenju fokusa političkog dijaloga iz dominantno muške nacionalističke retorike prema zajedničkim ciljevima žena koje dolaze iz raznih političkih, ekonomskih i socijalnih sfera. Klub je do danas radio sa državnim nevladinim organizacijama na nacrtu amandmana o povećanju sankcija protiv počinitelja nasilja u porodici i ostalih krivičnih djela počinjenih protiv žena i djevojčica kao što je incest, silovanje maloljetnih osoba, akti koji kriminaliziraju porodijski dodatak, promjena dobne granice za zakonsko shvatanje maloljetnica_ka i harmonizirajuće kompenzacije za porodijsko odsustvo majki i očeva širom zemlje.

U oktobru 2013. godine, 15 nevladinih organizacija⁴⁶ zajednički je kreiralo *Platformu ženskih prioriteta za ustavne promjene sa amandmanima na Ustav BiH iz rodne perspektive*. Ženska platforma je pripremila pet zahtjeva koji bi se trebali uključiti u ustavne promjene: primjena rodno osjetljivog jezika u Ustav BiH, obzirom da se trenutno u Ustavu koristi samo muški rod; uvođenje principa afirmativne akcije u Ustav BiH kako bi isti radio prema upotrebi zakona o ravnopravnosti spolova u njegovoj punoj snazi; amandmani na postojeći katalog o fundamentalnim pravima koji bi uključio odredbe vezane za zajedničke usluge iz oblasti zdravstvene zaštite, te socijalne i porodične zaštite; afirmacija višeg nivoa sudske i zakonske zaštite ljudskih prava i sloboda, obzirom da trenutni Ustav naglašava kolektivna prava konstitutivnih naroda (Bošnjaka, Hrvata i Srba) umjesto individualnih prava; da se primjenjuje princip direktne demokratije u procesima ustavnih promjena. Inicijativa "Građanke za ustavne promjene" promoviše vrijednosti socijalne pravde i vladavine prava kao fundamentalne vrijednosti koje zajedno garantiraju poboljšanje životnih standarda i političke stabilizacije u BiH.⁴⁷

Žene se suočavaju sa diskriminacijom na različitim nivoima, a kršenja Zakona o ravnopravnosti spolova nisu izolirana. U oktobru 2013, Vijeće ministara Parlamenta BiH⁴⁸ imenovalo je sedam članova Vijeća Regulatorne agencije za komunikacije Bosne i Hercegovine. Među tih sedam članova nije uključena niti jedna žena, uprkos činjenici da je druga kandidatkinja na listi koja je pripremljena od strane Parlamentarnog ad hoc odbora za provedbu postupka imenovanja Vijeća Regulatorne agencije za komunikacije BiH bila žena, Marija Milić. Vijeće ministara nije uzelo u obzir ravnopravnu zastupljenost spolova koja je regulirana Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.⁴⁹

Postoji vrlo malo prijavljenih slučajeva diskriminacije na temelju roda ili spola. Institucija ombudsmana za ljudska prava u BiH registrovala je trinaest slučajeva diskriminacije po osnovu socijalnog statusa i spola u 2012. godini. Od ovih slučajeva 9 je zabilježeno u Banja Luci, 2 u Brčkom, 1 u Sarajevu i 1 u Livnu. Osim toga, Ured ombudsmana za ljudska prava u BiH registrovao je povećanje slučajeva mobinga (ukupno 81, od kojih je 46 bilo u Sarajevu, 25 u Banja Luci, 6 u Brčkom, 3 u

Žene se suočavaju sa diskriminacijom na različitim nivoima, a slučajevi kršenja Zakona o ravnopravnosti spolova nisu izolirani.

Institucija ombudsmana za ljudska prava u BiH registrovala je trinaest slučajeva diskriminacije na osnovu socijalnog statusa i spola u 2012. godini.

46 TPO Fondacija Sarajevo, Fondacija Ujedinjene žene Banja Luka, Helsinški građanski komitet Banja Luka, Forum žena Bratunac, Budućnost Modriča, Forma F Mostar, Prava za sve Sarajevo, Fondacija bosanskohercegovačka inicijativa žena, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE, Vive žene Tuzla, Udruženje građanki Grahovo, Krajiška suza Sanski Most, Organizacija žena Lara Bijeljina, Glas žene Bihać, Medica Zenica, i Public International Law & Policy Group (PILPG).

47 Više detalja dostupno na <http://www.ustavnareforma.ba/en>

48 Sesija 66 Vijeća ministara održana u Sarajevu na dan 23.10.2013. godine

49 Član 20 Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine izražava obavezu da: "Državna tijela na svim nivoima organizacije vlasti, i tijela lokalne samouprave, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, političke stranke, pravna lica s javnim ovlaštenjima, pravna lica koja su u vlasništvu ili pod kontrolom države, entiteta, kantona, grada ili općine ili nad čijim radom javni organ vrši kontrolu, osigurat će i promovirati ravnopravnu zastupljenost spolova u upravljanju, procesu odlučivanja i predstavljanju. Ova obaveza postoji i za sve ovlaštene predlagače prilikom izbora predstavnika i delegacija u međunarodnim organizacijama i tijelima." (Stav 1)

Mostaru i 1 u Livnu). Ukupan broj slučajeva uznemiravanja je 9 (5 u Banja Luci i 4 u Sarajevu). Ured je također registrovao 4 slučaja diskriminacije na osnovu rodnog izražavanja i orijentacije (3 u Sarajevu i 1 u Banjoj Luci).⁵⁰ U 2013. godini bio je skoro isti broj slučajeva diskriminacije na osnovu socijalnog statusa i roda (ukupno 14 predmeta, od kojih je 8 bilo u Banja Luci, 2 u Mostaru, 2 u Sarajevu, 1 u Brčkom i 1 u Livnu). Ured ombudsmana registrovao je 4 slučaja uznemiravanja (3 u Sarajevu i 1 u Banjoj Luci) i 1 slučaj seksualnog uznemiravanja u Sarajevu. Broj slučajeva mobinga je 69 za 2013. godinu (Sarajevo 42, Banja Luka 17, Brčko 7, Livno 2 i Mostar 1), dok je broj diskriminacije na osnovu rodnog izražavanja i slučajeva orijentacije ostaje 4, ovaj put 3 u Banja Luci i 1 u Sarajevu. Ako uporedimo ove podatke s drugim istraživanjima možemo zaključiti da postoji veoma nizak nivo povjerenja prema institucijama BiH, uključujući institucije ombudsmana.

Dostupni podaci o omjeru muškaraca i žena koji su zaposleni u javnoj upravi u Bosni i Hercegovini pokazuje da postoji približno isti odnos među državnim službenicima (51% žena), međutim, sve veći broj muškaraca drži veće i važnije pozicije, kao što su rukovodioci samostalnih upravnih tijela, pomoćnici ministara, glavni inspektori i druge. Samo 35% visokih pozicija u bh. institucijama pokrivaju žene. 56% su sutkinje i ukupni postotak tužiteljica je 48,5%. To pokazuje da žene drže najviše pozicije u pravosuđu BiH, a trenutna predsjednica Suda BiH je žena.

Samo 35% visokih pozicija u bh. institucijama pokrivaju žene. 56% sudinica su žene i ukupni postotak žena tužilaca je 48,5%. To pokazuje da žene drže najviše pozicije u pravosuđu BiH, a trenutna predsjednica Suda BiH je žena.

Sedmog novembra Parlament Bosne i Hercegovine ratificirao je Konvenciju Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

4. Nasilje nad ženama i djevojčicama, nasilje u porodici

Tokom 2013. godine nekoliko bitnih koraka je napravljeno u oblasti borbe protiv nasilja nad ženama i djevojčicama. Sedmog novembra Parlament Bosne i Hercegovine ratificirao je Konvenciju Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.⁵¹ Također, proglasili su Istambulsku konvenciju prvim pravno-obavezujućim instrumentom u Evropi i u svijetu koja kreira sveobuhvatni pravni okvir za zaštitu žena od svih oblika nasilja, te radi na sprječavanju, procesuiranju i eliminaciji nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici. Konvencija uspostavlja međunarodni mehanizam za praćenje njegove realizacije na nacionalnom nivou. Ona se temelji na razumijevanju da je nasilje nad ženama oblik rodno zasnovanog nasilja počinjenog nad ženama samo zbog toga što su žene. Ratifikacijom ove konvencije država preuzima obavezu da se u potpunosti bori protiv nasilja nad ženama u svim njegovim oblicima i da preduzme mjere za sprječavanje istog, štiti njegove žrtve, te procesuiraju počinitelje. Nepoduzimanje navedenih mjera spada u odgovornost države.

Bosna i Hercegovina je među prvih osam zemalja koje su ratificirale Istambulsku konvenciju. Konvencija ne stupa na snagu dok je ne ratificira najmanje deset zemalja, od kojih osam moraju biti države članice Vijeća Evrope.⁵² Od januara 2014. godine trideset i dvije zemlje su potpisale Konvenciju, a ratificiralo ju je njih osam.

⁵⁰ Institucija ombudsmana za ljudska prava u BiH: Godišnji izvještaj o diskriminaciji u BiH. 2012. Dostupan na: http://parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/bos/parlament/propisi/EI_materijali/Godisnji%20izvjestaj%20o%20diskriminaciji%202012.pdf; Obzirom da izvještaj ombudsmana za 2013. još uvijek nije objavljen, dobili smo podatke za 2013. na osnovu direktnog kontakta sa šefom kabineta Institucije ombudsmana.

⁵¹ Prije ratifikacije, Bosna i Hercegovina je potpisala Konvenciju (8 mart 2013. godine)

⁵² Istambulska konvencija, čl. 75, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/violence-against-women/Conv_VAW_en.pdf.

Trenutno, Agencija za ravnopravnost spolova BiH preuzima vodstvo u razvoju strategije za implementaciju Konvencije Vijeća Evrope, fokusirajući se na četiri glavne teme: prevencija, zaštita, krivično gonjenje i praćenje. Predviđeno je da se implementira u narednim godinama.

Osim toga, u 2013. godini, predstavljeni su rezultati prve Nacionalne studije o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u BiH.⁵³ Rezultati istraživanja pokazuju da su žene u BiH izložene visokom riziku od nasilja, prvi put u svom neposrednom, intimnom okruženju u odnosu sa svojim partnerom i porodicom, a zatim u široj zajednici. U porodicama u kojima su registrovani slučajevi nasilja nad ženama, egzistirali su dominantni patrijarhalni stavovi prema rodnim ulogama, iako je ovaj fenomen općenito visok unutar cijelog uzorka istraživanja.

Nalazi ukazuju na to da je skoro polovina žena u BiH (starijih od 15 godina) bar jednom u životu bila žrtva neke od četiri vrste nasilja (fizičko, psihičko, seksualno i ekonomsko), dok je najrasprostranjenije bilo psihološko nasilje (samostalno ili u kombinaciji sa fizičkim nasiljem). Prema ovim rezultatima tokom 12 mjeseci prije samog istraživanja 11,9% žena u BiH je iskusilo neku vrstu nasilja. Najučestaliji oblik nasilja je bilo psihološko sa rasprostranjenosti od 41,9% tokom cijelog života, a 10,8% tokom protekle godine. Psihičko nasilje nad ženama je direktna posljedica razumijevanja da je uloga žene da bude u potčinjenoj poziciji u porodici i društvu. Druga najrasprostranjenija vrsta nasilja je fizička, sa 24,3% rasprostranjenosti tokom životne dobi i 2,4% tokom protekle godine. Seksualno nasilje je iskusilo 6% žena tokom njihovih odraslih života, a 1,3% žena su bile žrtve seksualnog nasilja tokom prošle godine.

Istraživanje je istaklo neke od vrlo bitnih činjenica:

- Rasprostranjenost nasilja u porodici je veće u ruralnim nego u urbanima područjima (49,2% u odnosu na 44,3%).
- Mlade žene su više podložne nasilju u odnosu na starije (nivo rasprostranjenosti nasilja među ženama u dobi od 18-24 godine je 56,38%, a 44,2% kod žena koje imaju više od 65 godina).
- Počinitelji nasilja nad ženama su najčešće njihovi trenutni ili bivši partneri. U porodicama u kojima je otkriveno nasilje patrijarhalni način razmišljanja o rodnim ulogama je jači, iako su ovakvi stavovi generalno jaki unutar cijelog uzorka istraživanja.
- Podvrgavanje nasilju ima ozbiljne posljedice po žene, počevši od direktnih fizičkih povreda u slučajevima fizičkog i seksualnog nasilja, do hroničnih psihosomatskih oboljenja.
- Materijalna deprivacija značajno povećava rizik nasilja u porodici: 19,7% žena koje nisu živjele u depriviranom domaćinstvu je iskusilo nasilje u porodici dok je 26,3% žena koje su živjele u depriviranom domaćinstvu iskusilo ovu vrstu nasilja.
- Postoji veoma visok nivo tolerancije nasilja (od strane žrtve, ali i od drugih ljudi i institucija): žene obično ne razvijaju uspješne strategije za napuštanjem začaranog kruga nasilja, te obično nemaju jasnu percepciju sebe kao žrtve nasilja i o tome kako imaju na raspolaganju različita prava

⁵³ Rasprostranjenost i karakteristike nasilja nad ženama u BiH, 2013. Agencija za ravnopravnost spolova uz podršku UNFPA i UN WOMEN. Dostupna na http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/media/vijesti/Documents/prevalency_study.pdf

Nalazi ukazuju na to da je skoro polovina žena u BiH (starijih od 15 godina) bar jednom u životu bila žrtva neke od četiri vrste nasilja (fizičko, psihičko, seksualno i ekonomsko), dok je najrasprostranjenije bilo psihološko nasilje (samostalno ili u kombinaciji sa fizičkim nasiljem).

i mogućnosti za dobivanje zaštite. Iako je veliki broj žena prijavio različita iskustva nasilja nijedna od njih nije vidjela sebe kao žrtvu nasilja.

- Rasprostranjenost nasilja između partnera je manja što je veća obrazovanost žena i njihovih partnera.

Svi ovi pronalasci potvrđuju da je nasilje nad ženama, pogotovo nasilje u porodici, i dalje raširen socijalni problem u BiH i vrlo ozbiljno kršenje fundamentalnih ljudskih prava. Ovakva vrsta nasilja je i dalje viđena i tolerisana kao “socijalno prihvaćeno ponašanje” i opravdavana je tradicionalnim i patrijarhalnim shvatanjima uloge iz statusa žena u bh. društvu.

U Bosni i Hercegovini postoji devet skloništa i sigurnih kuća⁵⁴ za žene i djecu žrtve nasilja u porodici (šest u Federaciji BiH i tri u Republici Srpskoj) sa 173 dostupna mjesta. Sve sigurne kuće vode nevladine organizacije⁵⁵ sa timom profesionalki i profesionalaca koje nude podršku za proces rehabilitacije žena pružajući psihološku, medicinsku, socijalnu i pravnu pomoć. Zbog trenda nestalne alokacije entitetskih budžetskih fondova, kao i sporadično planiranje i alokacija fondova lokalnih zajednica i kantona, mnogi centri se suočavaju sa ozbiljnim finansijskim poteškoćama.

Uprkos činjenici da su u 2012. godini, u oba bosanskohercegovačka entiteta, usvojene nove zakonske odredbe u oblasti zaštite od nasilja u porodici,⁵⁶ institucije nisu uspjele da harmoniziraju odredbe ovih zakona i da na taj način osiguraju pravnu sigurnost, jednak tretman i implementaciju zaštite prava žena i djece koja su bila prepoznata kao najčešće žrtve nasilja u porodici prema svim dostupnim podacima o korisnicama zaštite od nasilja u porodici i od nevladinih organizacija.⁵⁷

Vrlo je bitno istaknuti nedostatak zaštite i efikasnih specijaliziranih službi za druge vrste nasilja nad ženama kao što je silovanje, seksualno napastvovanje i seksualno zlostavljanje. Žene koje pripadaju marginaliziranim i socijalno isključenim grupama se suočavaju sa još više poteškoća onda kada su žrtve nasilja u porodici ili drugih vrsta nasilja. Ove žene nemaju dovoljno informacija o njihovim pravima i ne znaju kako ili gdje da traže pomoć i podršku.

5. Ratno seksualno nasilje

Gđa. Zainab Hawa Bangura, Specijalna predstavnik Ujedinjenih naroda Generalnog sekretara za seksualno nasilje u konfliktu, bila je u posjeti Bosni i Hercegovini u junu 2013. godine. U toku posjete potvrdila je da je BiH tokom posljednje dvije decenije postigla skandalozno malo napretka u radu na desetina hiljada zločina seksualnog nasilja počinjenih u zemlji tokom rata 1992-95. Ona je izjavila da žrtve silovanja u Bosni i Hercegovini zaslužuju bolji tretman, reparaciju i javno izvinjenje.⁵⁸

54 Sigurne kuće za žene i djecu žrtve nasilja se nalaze u Sarajevu (Fondacija lokalne demokratije), Banja Luci (Udružene žene), Mostaru (Caritas Mostar and Zena BiH), Bijeljini (Lara Bijeljina), Bihaću (Zena sa Une), Modriči (Budućnost), Tuzlai (Vive Zene) i Zenici (Medica)

55 Informacije o nevladinim organizacijama koje vode sigurne kuće su dostupne na <http://arsbih.gov.ba/?p=209>

56 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS, službene novine RS, broj 102/12 i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, Službene novine FBiH broj 20/13

57 Aneks 3. Alternativnom izvještaju o implementaciji CEDAWa i ljudskih prava žena u BiH (2013)

58 Gđa. Bangura je sumirala nekoliko impresija iz svoje posjete BiH u izvještaju predstavljenom Generalnom sekretaru UNa na sastanku 24. juna 2013. godine. Dostupno na: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_6984.pdf

U Bosni i Hercegovini postoji devet skloništa i sigurnih kuća za žene i djecu žrtve nasilja u porodici, sve sigurne kuće vode nevladine organizacije.

Vrlo je bitno istaknuti nedostatak zaštite i efikasnih specijaliziranih službi za druge vrste nasilja nad ženama kao što je silovanje, seksualno napastvovanje i seksualno zlostavljanje.

Gđa. Zainab Hawa Bangura, Specijalna predstavnik Ujedinjenih naroda Generalnog sekretara za seksualno nasilje u konfliktu, bila je u posjeti Bosni i Hercegovini u junu 2013. godine. U toku posjete potvrdila je da je BiH u posljednje dvije decenije postigla skandalozno malo napretka u radu na desetina hiljada zločina seksualnog nasilja počinjenih u zemlji tokom rata 1992-95.

Nemoguće je doći do tačnog broja, ali UN procjenjuje da je 20.000 do 50.000 žena bilo silovano tokom rata. Sudovi su procesuirali tek nekoliko desetina slučajeva širom zemlje. Najveći broj slučajeva ostaje nekažnjeno, a mnogim od njih nije dato nikakvo priznanje. Kada je gđa. Bangura posjetila BiH, otkrila je da su zločini seksualnog nasilja počinjeni u ratu u stvari tretirani kao drugorazredni zločini, a da žrtve ovih zločina predstavljaju manji prioritet za pravosudni sistem u zemlji. Prezentovala je i agendu od šest tačaka za postizanje zadatka smanjivanja problema seksualnog nasilja u konfliktima, koji uključuju:

- Stati u kraj nekažnjivosti počinitelja i tražiti pravdu za žrtve;
- Štititi i osnaživati građanstvo koje se suočava sa seksualnim nasiljem u konfliktu, osobito žene i djevojčice koje su neproporcionalno na meti ovakvih zločina;
- Mobilizirati političko vodstvo za rješavanje ratnih silovanja;
- Povećavati prepoznavanje silovanja kao ratne taktike i ohrabrivanje istraživanja na tu temu;
- Ojačavanje koordinacije i osiguravanje koherentnijeg odgovora od strane UN sistema; te, konačno,
- Naglašavanje državnih ovlasti, vodstva i odgovornosti u borbi za stajanjem u kraj ovoj pošasti.⁵⁹

Potrebno je pružiti više podrške i priznanja osobama koje su preživjele seksualno nasilje tokom rata u BiH. Mnogim preživjelim je još uvijek potrebna psihosocijalna podrška i vodstvo kroz komplikovani zakonski sistem. Sprovedenje Nacionalne strategije za ratne zločine⁶⁰ je daleko od zadovoljavajućeg. Dok počinitelji uživaju nekažnjivost za počinjene zločine, žrtve nerjetko umiru prije nego što vide pravdu.⁶¹ Jedanaest organizacija⁶² koje rade sa osobama koje su preživjele seksualno nasilje tokom rata u junu 2013. godine su predale Izvještaj CEDAW komitetu u kojem su naglasile sljedeće probleme vezane za zaštitu i podršku žrtvama i svjedokinjama u slučajevima silovanja i ostalih oblika seksualnog nasilja tokom rata: loš zakonski sistem zaštite svjedokinja i svjedoka; nedostatak adekvatne zaštite svjedokinja i svjedoka u slučajevima uznemiravanja i naknadni propusti u temeljitoj istrazi ovih instanci, te suđenje i sankcionisanje odgovornih; generalna neadekvatnost načina na koji su svjedokinje i svjedoci zaštićene; materijalne poteškoće s kojim se suočavaju svjedokinje i svjedoci; i nedostatak adekvatne psihološke podrške za svjedokinje i svjedoke prije, tokom i poslije svjedočenja.⁶³

Uz službeno priznanje, potrebno je da Vlada BiH odobri Program za žrtve ratnog silovanja, seksualnog zlostavljanja i mučenja, i njihovih porodica u BiH 2013-2016, koji će osigurati zakonsku i psihološku podršku žrtvama, ojačati kapacitete pružaoce usluga, senzibilirati javnost, i graditi partnerstva između vladinog i nevladinog

59 Ured Visoke predstavnice Generalnog sekretara za seksualno nasilje u konfliktu: <http://www.un.org/sexualviolenceinconflict/>

60 Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina je usvojena u decembru 20018. kako bi adresirala veliki zaostatak nerazriješenih slučajeva iz rata, uključujući slučajeve silovanja i seksualnog nasilja počinjenog tokom rata 1992. -1995.

61 Udruženje TRIAL: Written Information for the Consideration of Bosnia and Herzegovina's Combined Fourth and Fifth Periodic Reports by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women.2013. Dostupno na: http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/BIH/INT_CEDAW_NGO_BIH_13143_E.pdf

62 TRIAL, Udruženje žena žrtava rata, Sekcija žena od logorašica Kantona Sarajevo, Fondacija lokalne demokratije, Izvor-Prijedor, Medica Zenica, Naš Glas, Snaga Žene, Društvo za ugrožene narode, Sumejja Gerc, Vive Žene Tuzla.

63 Ibid

U Republici Srpskoj žrtve silovanja nisu prepoznate kao posebna kategorija civilnih žrtava rata, zbog čega su isključene iz sistema socijalnih naknada za civilne žrtve rata.

sektora, kako bi se pružila bolja budućnost hiljadama žrtava seksualnog nasilja.

Žrtve nisu tretirane jednako u oba entiteta i stoga je neophodna uniformnost tretmana žrtava koje prebivaju u mjestima sa različitim pravnom nadležnosti u državi. U Republici Srpskoj žrtve silovanja nisu prepoznate kao posebna kategorija civilnih žrtava rata, zbog čega su isključene iz sistema socijalnih naknada za civilne žrtve rata. U Federaciji BiH ne postoje ograničenja za žrtve silovanja i oni se smatraju posebnom kategorijom žrtava, ali također imaju pravo i na maksimum od 70% iznosa mjesečnih naknada koje se daju ratnim veteranima. Kao što je i sumirano u zaključcima CEDAW komiteta na Kombinovani četvrti i peti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine postoji potreba za razvijanjem sveobuhvatnog pristupa za poboljšanje statusa i položaja svih žena žrtava rata, uključujući i borbu protiv stigme vezanu za seksualno nasilje, te proširenje mjera za pružanje naknade, podrške i rehabilitacije, i osiguravanje jednakog pristupa takvim uslugama za sve žene žrtve bez obzira na njihovo mjesto stanovanja.

6. Trgovina ljudima

Bosna i Hercegovina ostaje zabilježena kao zemlja porijekla, destinacije i tranzita trgovine ljudima, a osobito žena i djevojčica u svrhu seksualnog iskorištavanja.

Ostali oblici nasilja nad ženama kao što je trgovina ljudima također utiču na nivo uživanja njihovih prava i pune jednakosti sa muškarcima. Bosna i Hercegovina ostaje zabilježena kao zemlja porijekla, destinacije i tranzita trgovine ljudima, a osobito žena i djevojčica u svrhu seksualnog iskorištavanja. Žene u BiH i vani su i dalje ozbiljno pogođene problemima nezaposlenosti i siromaštva, kao i diskriminacijom i nasiljem. Ovakvi uslovi života ih čine ranjivim, te podložnijim uticaju trgovaca ljudima. Tokom proteklih godina BiH je zbog teške ekonomske situacije, nedostatka mogućnosti za zapošljavanje koji utiču posebno na žene, velikog broja raseljenih osoba, visokog nivoa nasilja u poslijeratnom okruženju, i nivoa opće diskriminacije prema ženama u svim sferama života postala bitna zemlja porijekla.⁶⁴

Svjedočenja žrtava trgovine ljudima ukazuju na to da su držane u bordelima protiv svoje volje, ponekad mučene, često prisiljene da imaju nezaštićene seksualne odnose, te im je uz to onemogućen pristup zdravstvenim uslugama.⁶⁵ Iako je do 2006. godine mnogo noćnih klubova bilo zatvoreno, a mnoge od žrtava trgovine ljudima vraćeno u zemlje porijekla, BiH još uvijek nije procesuirala većinu kriminalaca koji su odgovorni za trgovinu ženama, a žrtve nisu bile obeštećene. Na žalost trgovina ljudima u BiH nije iskorijenjena; samo je je promijenila način na koji se obavlja obzirom da su sada žrtve mlade djevojke, bh. građanke, koje su seksualno iskorištavane u motelima, privatnim kućama i kolibama ili se vode u druge zemlje. Kao što je organizacija PROI izvjestila,⁶⁶ nelegalnost seksualnog rada i nedostatak jednakog pristupa zakonu i zaštiti policije kreira okruženje nekažnjivosti za iskorištavanje i zlostavljanje seksualnih radnica, te kreira mjesta na kojima se žene nalaze u većoj mogućnosti da postanu žrtve trgovine ljudima. Kao inicijalni kontakt, seksualne radnice obično dobivaju ponude za novim poslovima u seksualnoj industriji, ali su obično obmanjene uslovima u kojima će raditi, završavajući u prisilnim ili

⁶⁴ Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAWa i ljudskih prava žena u BiH (2010)

⁶⁵ Ibid

⁶⁶ Udruženje PROI: Ranjive i nevidljive, Izvještaj o nasilju i diskriminaciji seksualnih radnica i žena koje koriste droge u BiH. 2013.

eksploatatorskim situacijama. Također, žene koje koriste opojne droge će prije postati žrtvama trgovine ljudima zbog njihovog siromaštva, socijalne isključenosti i nelegalnosti korištenja droga. Obično trgovci ljudima koriste ovisnost kako bi zadržali osobu u lancu trgovine.

Bitan izazov pri prevenciji trgovine ljudima je nekoordiniran zakonski okvir koji reguliše ovo pitanje. Uprkos rastućem trendu interne i međunarodne trgovine ljudima broj krivičnih gonjenja ostaje nizak zbog činjenice da krivični zakoni entiteta i Distrikta Brčko nisu bili harmonizirani sa Krivičnim zakonom BiH, pa stoga ne dozvoljavaju adekvatna gonjenja na entitetskom i distriktnom nivou sa odgovarajućim kaznama za presude o djelima trgovine ljudima, pogotovo interne trgovine ljudima. CEDAW komitet je obratio posebnu pažnju na nedostatak efikasnih procedura za identifikaciju žrtava, pogotovo kada su u pitanju žene i djevojčice iz romskih zajednica i interno raseljene žene koje se nalaze u najvećem riziku. Komitet je također izrazio zabrinutost zbog činjenice da su provizije adekvatnih usluga žrtava trgovine ljudima, kao što su sigurne kuće, uglavnom vođene od strane nevladinih organizacija koje ovise o eksternim donacijama. Kao što su nevladine organizacije izjavile,⁶⁷ saradnja između državnih institucija i NVO sektora iz oblasti prevencije trgovine ljudima nije napredovala. Odjel pri Ministarstvu sigurnosti BiH koji radi na pitanjima trgovine ljudima uglavnom saraduje samo sa jednom nevladinom organizacijom potpuno zanemarujući mrežu nevladinih organizacija koja radi na prevenciji trgovine ljudima – RING.⁶⁸

67 Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAWa i prava žena u BiH (2010)

68 Sastoji se od 12 NVOa sa teritorije cijele Bosne i Hercegovine.

PREPORUKE

Za ovaj tematski rad o ljudskim pravima i statusu žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine određeno je pet preporuka za pet različitih područja. Potrebno ih je mnogo više, ali iz praktičnih razloga odlučili smo se fokusirati na manji broj. Širi set preporuka čije bi sprovođenje trebalo poboljšati stanje žena u BiH je već formulisano od strane CEDAW komiteta u izvještaju “Zaključna zapažanja o kombinovanom četvrtom i petom periodičnom izvještaju za Bosnu i Hercegovinu” iz jula 2013. godine.

Nijedna od preporuka koje slijede nema prednost; sve su posmatrane kao podjednako bitne za budući napredak Bosne i Hercegovine i unapređenje ljudskih prava.

- Potrebno je primjeniti uniformni holistički pristup za povećanje rodne ravnopravnosti u svim sektorima i aspektima rada vlasti. Trebaju da budu ojačane institucionalne mogućnosti i ozbiljno poboljšana saradnja i koordinacija između mehanizama za ravnopravnost spolova, ključnih ministarstava, civilnog društva i ženskih organizacija, političkih stranaka, medija, privatnog sektora i obrazovnih institucija.
- Moraju se povećati naponi za uključivanjem žena i djevojčica u riziku od socijalne isključenosti u obrazovanje i sistem zapošljavanja, sa specijalnim fokusom na romsku zajednicu. Žensko poduzetništvo mora biti promovisano, a potrebno je i uspostavljanje posebnih edukacijskih programa i savjetovanja za različite grupe nezaposlenih žena. Regulacija i prakse za porodijske podatke, te za zaposlene i nezaposlene žene trebaju biti harmonizirane.
- Mjere pozitivne diskriminacije trebaju biti stimulirane kako bi se povećao broj žena predstavnica unutar izabranih i određenih funkcija i tijela, kao i na pozicijama odlučivanja u državnoj administraciji. Javni mediji trebaju osigurati da ženski i muški politički kandidati dobiju jednaku vidljivost tokom izbornih kampanja.
- Trebaju biti ojačani referalni mehanizmi koji definišu saradnju između značajnih aktera i pružaju efikasan način za odnos sa žrtvama u okviru sistema pružanja usluga. Potrebno je uspostaviti efikasan sistem odgovornosti koji bi kontinuirano nadgledao sprovođenje regulative vezane za nasilje nad ženama, te kreirati redovne javne informirajuće kampanje i obrazovne programe koji će služiti za prevenciju, prepoznavanje i rješavanje nasilja u porodici.
- Uključivi i rašireni pristup za unapređivanje statusa i položaja žena žrtava seksualnog nasilja tokom rata mora biti hitno sproveden, a potrebno je adresirati i socijalnu stigmiju vezanu za seksualno nasilje. Mjere i prednosti kompenzacije, podrške i rehabilitacije trebaju biti omogućene, kao i jednak pristup specijaliziranim uslugama za sve žrtve seksualnog nasilja tokom konflikta bez obzira na njihovo mjesto boravka. Potrebno je unaprijediti sistem zaštite svjedoka na nivou distrikta i kantona.

O autorici:

Esther Garcia Fransioli (1980, Palma de Mallorca, Španija) je socijalna psihologinja sa sveobuhvatnim iskustvom iz oblasti rodne ravnopravnosti, nasilja nad ženama i djevojčicama, ljudskih prava, obrazovanja, socijalne mobilizacije, i sa više od osam godina iskustva u projektima i programima usmjerenim na osnaživanje žena i djevojčica, rješavanje rodnog nasilja i promociju ljudskih prava.

Esther je diplomirala psihologiju na Universidad Autónoma de Madrid; magistrirala međunarodni razvoj i humanitarnu pomoć na Universidad Pontificia de Comillas (Španija); i govori šest jezika. Sa radnim iskustvom u međunarodnim nevladinim organizacijama kao što su Doktori svijeta i Save the Children, radila je u zemljama kao što su Mauritanija, Guatemala, Peru i Španija.

U 2009. godini Esther je stigla u Sarajevo kako bi razvila portofolio za mlade i pitanja roda pri uredu Unifem/UN-a u Bosni i Hercegovini, a nakon toga, u 2012/13. godini, radila je kao koordinatorica pri uredu za zaustavljanje nasilja nad ženama, te u zagovaračkom odjelu istog ureda. Trenutno živi u Sarajevu i radi kao slobodna savjetnica.

egarciafransioli@gmail.com

Izvještaj pregledala

Fedra Idžaković, Prava za sve, www.pravazasve.ba

O seriji radova na temu ljudskih prava

Urednik serije: Saša Gavrić, sasa@soc.ba

Seriya radova na temu ljudskih prava podrazumjeva radove samo na engleskom jeziku i predstavlja kratke, fokusirane i/ili tematske izvještaje za međunarodnu i državnu javnost o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Radovi na temu ljudskih prava predstavljaju osnovu za dalje zagovaračke akcije na državnom i međunarodnom nivou.

Do sada smo objavili jedan rad:

Ekonomska i socijalna prava žena u Bosni i Hercegovini 2012-2013, autorica

Edita Miftari. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, dostupno na: <http://soc.ba/ekonomska-i-socijalna-prava-zena-u-bosni-i-hercegovini-2012-2013/>

Izdavač

Suizdavači

ISSN 2303-5579